

A. 3061.

19

9223

Kodune nahaparkimine.

Jul. Aamisepp.

i 14365017

H. Leokese raamatukaupluse kirjastus, Wiljandis.
1920.

Eessõna.

Nagu kõigil teada, tõusis naha hind sõja ajal ennekuulmata kõrgele. Pealegi pole tihti soovitatavat nahka mingisuguse hinna eest saada, sest see kulub sõjawägede varustamise peale ära. Ja peale sõja lõppu pole loota, et nahka jälle endises rohkuses turule ilmub, sest koduloomade arv on tuntavalt vähemaks jäänud, kuna tarvitus selle järele suur on. Põllumehed, kes toore naha walmistajad on, wõiwad suurema osa oma majapidamises tarwitatawast nahast ise parkida, nagu seda juba mitmel pool kodumaal näha wõib, iseäranis saarte peal. Et paljud nahaparkimise tööd sugugi ei tunne, sellepärast püüan neile lühikest juhatust käesolewa raamatukese kaudu anda. Siin käsitan neid teadmisi koduse nahaparkimise üle, mida oma wanemate käest, nõndasama ka paremate õperaamatute kaudu tundma olen õppinud.

Olgugi, et see töö küllalt täielik pole, kuid siiski wõiwad algajad siit juhatust ja õpetust koduse nahaparkimise kohta saada.

Nowembril 1919.

Tallinnas.

Raamatu kirjutaja.

I. Üleüldised tähendused naha kohta.

1. Naha ehitus ja kokkusead.

Et nahaparkimise tööst täiel mõõdul aru saada, peab parkija naha ehitusega ja kokkuseadega wähegi tuttaw olema. Sellepärast püüan seda küsimust siinkohal mõne reaga puudutada.

Loomade nahk seisab kolmest üksteise peal olewast kihist koos, nimelt: 1) kamarakorrast, 2) alusnahast ja 3) raswakorrast.

Kamarakord on kõige pealmine nahakiht, mille rakud ära on sarwenenud ning mis wäga tiheda ja kõwa kamara sünnitawad. Kamarakord on täiesti surnud nahakiht, millel närwid wõi ergud ja weresooned puuduwad. Ja just sel põhjusel ei sünnita kamarakorra wigastused loomale mitte walu ega ka werejooksu. Alumise nahakorra, nimelt alusnaha rakud, sünnitawad järjest jagunemise teel uusi rakukesi juure, mis alatasa ülespoole nihkuwad ja seal ära surewad ja sarwenewad. Kamarakorra kõige pealmised naharakud langewad õõrumise teel järjest maha, kuna alumised rakuhihid nende asemele astuwad. Nõnda sünnib naha alaline uuendamine.

Alusnahakord on naha keskmine kiht, mis tugewatest ja õige haralistest rakukestest koos seisab. Keskmine kiht wõi kord on kõige tähtsam osa nahast, sest sellest ripub peaaesjalikult naha wäärtus ära. Alusnahakord pole mitte üksi sitke ja wastupidaw, ta on ka kamarakorrast palju paksem. Keskmine nahakiht on juba naha eluline osa, kus weresooned, närwid ja näärmed aset leiawad. Tähendatud korra alumises kihis asuwad ka karwade emakad wõi juured, mis-suguseid peab enne parkipanekut ära häwitama, karwanahad muidugi wälja arwatud.

Raswakord on naha kõige alumine kiht, mida ka wahekoeks kutsutakse, sest tema abil seisab nahk lihaksetega ühenduses. Raswakorraks nimetatakse teda sellepärast, et sünnirakud ära on raswanenud, mis ka naha edasi-tagasi liikumist liha peal võimaldab. Nahaparkimise juures kaabitakse raswakord täiesti maha, sest wastasel korral hakkab nahk kergesti mädanema. See on terve loomanaha ehituse lühikene kokkuvõte. Nüüd veel mõned sõnad tema keemialise kokkuse üle.

Nagu juba enne tähendasin, seisab naha kamarakord, nõndasama ka karwad, surnud sarwenenud rakkudest koos. Sarwenenud nahakorra ja karwade peale ei suuda harilik soojus ja nõrgad happed mingisugust mõju avaldada. Ka keetmise juures ei sulata ära, ainult muutub vähe pehmemaks. Sarwenenud nahakorda suudab ainult leelis ja leelismetallide wäawlisoolad ära sulatada või koost lahutada. Just sellepärast tarwitatakse wiimaseid abinõusid nahkade pealt karwade mahaajamiseks. Olgu veel tähendatud, et sarwenenud nahakord ka parkollusega ei ühine.

Alusnahakorra rakukestel on rohkesti liimisarnast ollust, mis külma wee sees üles paisub, kuid selle sees mitte ära ei sulata. Sellepärast ei suuda külm, harilik wesi nahka mitte ära häwitada, ehk ta küll palju paksemaks muutub. Kuid keew wesi awaldab alusnahakorra peale suurt mõju, ta muudab naha liimisarnaseks olluseks. Mida keew wesi teeb, sedasama võib keskmise nahakihi ka külm leelis ja hape teha. Peale seda imeb nimetatud nahakiht endasse parkollust, kui ka mitmesuguste metallide alg- või põhisoolasi, millest jutt veel eespool on. Selle sees astub parkollus ja metallisoolad nahakiudega wististe teatud keemialisse ühendusse. Mis on nahakiud? Nad pole muud kui nahakoe rakkukesed, mis oma kaju poolest õige pikad ja üksteisega wäga kokku põimitud on. Seni kui nahk niiske, pole nahakiud mitte üksteisega seotud, waid just selle wastu, neid võib teatud jõu mõjul kääntada, wenitada, ilma et nad selle juures murduks. On aga nahk ära kuiwatatud, siis muutuwad nahakiud kõwaks, paintumatuks, — nahk võib murduda. Paenduwus tuleb sellest, et nahakiudel rohkesti liimisarnast ollust on, mis niiskes olekus liikuda annab, aga kuiwatatult murdub kui liim.

Nagu teada, ei saa murduwat nahka mingisuguseks otsarbeits tarwitada, kuna niiskes olekus ta jälle mädanema

hakaks. Parkimise ülesanne seisab selles, et esiteks: kuiwale nahale paenduwust anda ja teiseks teda niiskeksaamise korral mädanemise eest hoida. Lühidalt öeldes: nahk peab pargis niisuguseks muutuma, et ta hästi wastupidaw ja igasuguses seisukorras tarwitamiseks kõlbuline on, mida ta toores olekus mitte pole.

Et naha mädanemist ära hoida, selleks aetakse kõige pealt alumine nahakiht, raswakord, juba enne parki maha, kuna hiljem ta niisuguste ollustega lastakse läbi imbuda, mis nahakiusi mädanemise eest kaitseb. Naha painduwaks tegemiseks, nõnda et kiud kuiwas ega niiskes olekus oma liikuwust ei kaotaks, leotatakse nahk parkollustega läbi, mis ka ühtlasi kiude mädanemist ära hoiab. Peale seda võib nahale ka mingisuguseid raswaolluseid sisse leotada, et teda selle läbi tarwitamiseks kõlblikuks teha.

Nahaparkimine võib kolmel teel sündida: 1) taimede parkollusega, taniiniga, 2) maarjajääga ja 3) mitmesuguste raswadega.

2. Mitmesugused naha sordid.

Enne kui parkimise küsimust lähemalt seletäma hakkam katsun lühikest ülewaadet mitmesuguste naha sortide wõilike üle anda.

Parkida võib kõiksugu loomade, nii kodu- kui ka metselajate nahku, härja nahast alates ja muldmuti nahaga lõpetades. Siin saan peaausjalikult koduloomade nahkade parkimisest kõnelema. Nendest oleks nimetada: sarwloomade, hobuse, lamba ja kitse nahad.

Sarwloomade nahad on igasuguseks otstarbeks kõige paremad ja wäärtuslikumad, sellepärast maksetakse nende eest kõige kõrgemat hinda. Sarwloomade nahad jaotatakse oma wäärtuse poolest weel mitmesse liiki: 1) rasked nahad ehk härjanahad, mis toorelt umbes 1—2 puuda kaaluwad, kuiwatud olekus pool wähem, 2) pehmed nahad, mis lehmadel saadakse ja umbes 25—40 naela rasked on ja 3) kerged ehk wasikanahad. Wiimased jaotatakse omakord weel 3 liiki: 1) poolnahad, mida mullikadelt, mis mitte üle 2 aasta wanad pole, saadakse ja toorelt umbes 12—20 naela kaaluwad, 2) poolkerged nahad, mis ligi 8 naela kaaluwad ja üheaastased wasikad annawad ja 3) piimanahad, mida ainult noortelt, piimaga joodetud wasikatelt saame. Wiimane naha liik on iseäranis

pehme ja tihe. Nende karw on lihapoolt küljest täiesti walge; niipea kui aga wasikale piimaga ühes ka muid toitusi hakatakse andma, muutub nahk sinisemaks.

Hobusenahhal pole kaugelt härja- ja lehmanaha väärtust, sest esimene on õhuke, kore ja kerge, ehk ta oma pinna poolest küll suur on. Ka peale parkimise laseb hobusenahk wett läbi. Wana hobuste sabapoolset otsa, mis eel-poolse nahaosast paksem on, pargitakse mõnikord ka tallanahaks.

Lambanahad pargitakse peajasjalikult karwanahadena, saabaste jaoks ta ei kõlba. Osa lambanahka läheb kindaste, rahakottide ja muude peenemate ning õrnemate nahatööde peale.

Miskitsenahkadesse puutub, siis ei maksa nende juures sugugi peatada, sest kitsesid peetakse Eestis liiga wähe.

Uhe wõi teise naha wäärtus ei ripu mitte üksi looma liigist ära, mille seljast ta on wõetud, waid wäga suurel mõõdul ka looma wanadusest, soost, toitmisest, tapa-ajast jne. Rammusa ja terve looma nahk on palju parem kui lahja ja haige oma. Ka elutingimised awaldawad naha peale oma mõju. Peetakse loom laudas kinni, siis ei wõi meie kunagi nii head nahka tema seljast saada, kui ta wabalt looduses elaks. Nälga ehk haiguse kätte ärasurnud looma nahal on õige wähe väärtust — niisugust ei maksaks ülepea parkima hakatagi. Surnud looma nahal on raswakorra sees rohkesti werd näha. Ka ajal, millal loom on tapetud, on teatud mõju naha wäärtuse kohta. Kewadel tapetud loomade nahkadel pole täielist väärtust, sest siis puurib sarwloomade naha sisse iseäraline tõuk augud, mille kaudu ta naha alt wälja põeb. On leitud, et augustist kuni detsembri kuuni tapetud loomadel kõige parem nahk on. Ka kliimal on teatud mõju naha wäärtuse peale. Kuiw kliima teeb naha sitkeks ja wastupidawaks, kuna niiskes, merekliimas üleskaswanud loomade nahad koredamad ja pehmemad on. Sellepärast ei wõi Eesti-maa loomade nahk mitte Ukraina ja rohtlaante härgade nahaga wõistelda. Meil saadakse kõige paremat härjanahka Läänemaa ja Harjumaa läänepoolses osas, kus weel rohkesti tugewaid tööhärgasi kaswatatakse, nõndasama ka saartel.

II. Tooresnahkade ettevalmistamine parkimise jaoks.

1. Naha konserveerimine või alalhoidmine.

Tihti pole peale looma tapmist mitte võimalik kohe nahaparkimist käsile võtta ehk selleks küll värske nahk kõige kohasem on. Sellepärast peab tooreid nahku kuni parkimiseni alal hoidma, mida konserveerimiseks nimetatakse. Alalhoidmise viisid on mitu, kuid siin kirjeldan kõige lihtsamaid ja otstarbekohasemaid.

Kõige lihtsamini võib tooreid nahku kuiwatamise teel alal hoida. Selleks riputatakse nahk, karwaküljega sissepoole keeratud, teiba ehk lati peale, mis varjulises ja tuulerikkas kohas üles seatakse. Nõndasama võib teda ka kuhugile seina külge lüüa, karwakülg väljapoole.

Kuid paremaks tuleb seda alalhoidmise viisi nimetada, kus toored nahad enne kuivatamist ära soolatakse. Selleks laotakse nahk, lihaküljega väljapoole maa peal laiale ja riputatakse suure härja naha kohta umbes 7—8 naela peenikest soola peale. On sool juba tarvilisel määral ära sulanud ja naha sisse imunud, siis riputatakse nahk endist viisi puulati peale kuiwama. Et sool paremini sisse imbuks, keeratakse nahk selga mööda kokku ja pannakse mingisugune asi vajutiseks peale. Sool hoiab naha pehme, nõndasama ei lase ta teda ka mädanema minna.

Kuid viimasel ajal on leitud, et kõige paremini võib tooreid nahku glitseriini ja karbooli happega hoida või konserveerida. Selleks võetakse 90 osa puhastamata glitseriini ja segatakse teda 10 osa 5% karbolhappega. On tähendatud segu valmis, määratakse ta nahale lihapooli küljest peale. Peale sissemäärimist võib nahad hunikusse

panna. Kirjeldatud alalhoidmise wiis on kõige praktikalisem, sest glitseriin hoiab naha pehme, kuna karbolhape ei luba teda hallitama minna. Pestakse niisuguseid nahku enne parkimist, siis ei jää tähendatud seguga määratud nahad oma väärtuse poolest torestest nahkadest mitte taha.

Talwel wõib tooreid nahku ka külmetatult ületalwe hoida. Selleks laotatakse wärske loomanahk lihaküljega $\frac{1}{4}$ tunniks lume peale laiale, et külm naha sisse tungiks. Pärast pannakse nahad selgapidi kokku, karwad sissepoole ja lastakse niiwiisi külma käes umbes $\frac{1}{2}$ päewa seista.

Need oleks kõige lihtsamad abinõud tooreste nahkade alalhoidmiseks.

2. Naha leotamine.

Nahkade leotamise ülesanne seisab selles: 1) et kuiwad nahku pehmeks teha, 2) et soolatud wõi muul wiisil konserweeritud nahku soolast, glitseriinist jne. puhastada. Kuid see pole kõik. Leotamine teeb naha weel werest, mullast ja muust mustusest puhtaks. Nahkade leotamine sünnib kõige paremini jookswas wees, kraawis, jões ehk ojas. Sel korral, kui jooksew wesi peaks puuduma, pannakse nahad suurde tõrde ligunema, mille wett mitu korda wahetama peab. Kui kaua leotamine kestab, on raske kindlaks määrata, sest see oleneb naha kuiwusest, paksusest, wee soojusest jne. ära. Oppinud parkijad tunnewad seda kergesti ära, kuna algajale see raskust sünnitab. Kuid igatahes kestab leotamine 4—8 päewa. Leotatakse nahku üleauru, siis kaotawad nad osa oma wastupidawusest, kuna puudulikult leotud nahad mitte ühetasaselt pehmed pole, waid üks koht on pehmem, teine kõwem. Et naha leotamise wältuse üle kindlat otsust saada, riputatakse nahk peale 4—6 päewalist ligunemist 2—3 päewaks õhurikkasse kohta kuiwama. On nahk peale 3 päewast kuiwamist ühetasaselt pehme, siis on teda paras jagu leotud. Nahku wõib ka seda wiisi leotada, et esiteks 2—3 päewaks peapoolne ots ligunema pannakse, kuna sabapoolne ots weest wälja jääb. Peale tähendatud aega wõetakse nahk weest wälja ja klopitakse teda puu haamriga lihapoolt küljest. Siis pannakse tagumine pool paariks päewaks ligunema. On wiimane peapoolt otsaga ühesuguse pehmuse omandanud, lastakse terve nahk ligunema.

Mis nüüd tooresse nahasse puutub, siis kestab tema leotamine 1—4 tunnini, et mustus lahti liguneks, kuna soolatud nahkade leotamine 6--8 tundi wältab, et teda soolast puhastada.

Lõpuks tahan weel mõni sõna nahaleotamise wee kohta öelda. Selge on, et pehme wee sees nahaleotamine palju ruttem sünnib kui kõwas wees. Kuid olgu tähendatud, et nahaparkimise juures on ikka pehme wesi kõwast palju parem. Wihmawesi on pehme, sellepärast tuleb nahaparkijal tema kogumise peale tähelepanemist pöörata. Nõndasama on ka see wesi pehme, mis suuremal hulgal wihmaweest on kogunud, nagu seda aukudes ja lompides leiame. Kaewu ja allika wesi on peaaegu alati kõwa; selleks annawad mitmesugused mineraalsoolad, mis wee sees ära on sulanud, põhjust. Kuid neid wõib tarbekorral ka pehmeks muuta. Selleks lisame parknõu wee sisse iga 5 pange wee kohta umbes 1 nael puhastatud soodat. On sooda ära sulanud, kallatakse selginud ja puhastatud wesi pealt teise nõu sisse, kuna alumise sogase wee maha laseme jooksta. Kuid soodat tarwitatakse niisuguse wee pehmemendamiseks, mis eneses gipsi sisaldab, kuna muu kõwa wee parandamiseks lubjawett wõib tarwitada, mille põhja soga nõndasama laseme wälja jooksta.

3. Naha raswakorra mahakaapimine.

On nähk leotamise teel puhtaks ja pehmeks tehtud, algab raswakorra mahakaapimine. Raswakorra ja nahakilede mahakaapimine sünnib seks, et teda wastupidawaks teha. Kuid see töö nõuab ettewaatust ja ka omajagu osawust, sest hooletu ümberkäimise tõttu wõib ta nahka wigastada ja rikuda. Tähendatud töö jaoks on kahte riista waja: naha pinki ja kõwerat nuga. Nahapink tehakse jämedast (1—1½ jalalisest) puust. Selleks kõlbab igasugune puu. Pingi pikkus olgu 6—7 jalga, laius pealt umbes 1—1½ jalga. On meil terve, ümargune puu tarwitada, siis lööme ta keskelt lõhki. Lõhutud külje tahume siledaks, kuna pinnapoolt küljest ka tüki maha raiume, sest nahapink ei wõi pealt mitte nii kumer olla, nagu seda ümarguse puu kumerus on. Nahapinki wõib ka 2 toll. plangist walmistada, kuid siis tuleb plangi teise külje serwad maha raiuda wõi ümarguseks teha, sest pink peab pealtpoolt wähe kumer olema. Pingi teise otsa alla tehaks jalad, kuna alumist otsa wastu maad toetakse.

Mis nahakaapimise noasse puutub, siis walmistakse seda wanast wikatist ehk mõnest muust pruugitud terariistast. Nuga peab aga seestpoolt kõwer olema, nõnda et ta parajasti pingi kumerusega kokku sünnib. Noal on mõlemas otsas käepidemed. Noatera ei wõi mitte wäga teraw olla, õppimata inimene lõikab terawa noaga naha katki.

Raswakorra ja lihatükkide mahakaapimine sünnib järgmiselt: nahk laotakse lihakülg ülespoole pingi peale, kuna tööline pingi kõrgema otsa juures seisab. Nahk laotakse põigiti pingi peale nõnda, et peapoolne ots töölise paremal poolel seisab. Nüüd wõtab tööline kõwera noa mõlemist käepidemest kinni ja hakkab nuga oma ees mööda nahka lükama, nõnda et kõik raswa ja lihatükid ning kilekorrad maha langewad. Nagu ma juba enne tähendasin, nõuab see töö wilumist. Kui esimene kord hästi ei lähe, ega maksa sellepärast ennast äraheidutada, külap järgmine kord paremini õnnestab. Mahakaapimine algab peapoolt otsast ja nihkub järjest tahapoole. On pool nahka ära puhastatud, keeratakse nahk pingi peal ringi ja alatakse teise poole kaapimist.

Tihti on nahk wäga paks ja osalt ka kõwa, siis tuleb neid enne kaapimist peksta ja muljuda. Selleks laotatakse nahk põranda peale ja hakatakse teda puu haamerdega kloppima. Ka jalgadega wõib neid trampida ning muljuda. Kui raswakord siiski wäga wisa ära tulema on, wõib nahku uuesti leotada.

4. Parknaha hautamine.

Peale raswakorra ja nahakilede mahakaapimist pannakse nahk hauduma. Naha hautamise ülesanne seisab selles, et karwade juuri ära häwitada ehk nahakiudest lahutada, nõnda et neid maha wõib ajada. Kuidas seda teha? Hautamise wiisi on palju, kuid koduste abinõude waral pole meil neid kõiki wõimalik tarwitusele wõtta.

Kui nahku ainult puhta wee sees kauemat aega hoida, lähewad karwad wiimaks lahti ja langewad maha. Kuid see wiis ei sünni tarwitada, nahk wõib pikkamisi mädanema hakata. Palju kiiremini ja paremini sünnib hautamine, kui nahku hapus wedelikus ehk jälle leelises leotakse.

Rohkesti tarwitatakse järgmist hautamisewiisi: parknahad keeratakse karwaküljega sissepoole kokku, kuna lihapoole peale wähe peenikest soola riputakse. Niiwiisi kokkupandud nahad laotakse üksteise peale ja mahutatakse

kuhugile kinnisesse ruumi ehk kindla nõu wõi kasti sisse. Mõne päewa seismise järele lähewad nahad soojaks, sünnib nõrk käärimine, mis karwa juure wõi emaka wastupidawust nõrgestab, nõnda et nad kergelt naha küljest lahti tulewad.

Kuid meil sünnib hautamine peasjalikult ikka l u b j a w e e sees. Ehk see hautamisewiis küll lihtne ja odaw, kuid jätab oma mõju poolest naha pehmuse peale paljugi soowida. Asi seisab selles, et peale hautamist pole pesemise ega ka leotamise teel wõimalik lupja naha seest kätte saada, mis pärast wiimane kõwaks muutub. Iseäranis peab seda paksude härjanahkade kohta tähendama.

Et see hautamisewiis igas majapidamises kergesti läbiwiidaw on, sellepärast püüan seda ka siin kirjeldada. Lubjavees hautamise jaoks on kõige vähemalt kahte ehk kolme suuremat tõrt ehk aami tarwis, kui see töö hästi peab sündima. Wähemas majapidamises saab ka ühe nõuga walmis, kuid siis tuleb lubjawett kanguse järel wahetada. On nahk lahja lubjavee sees hautud, kallatakse wana wedelik ära ja walatakse selle asemele kangem. On meil 3 aami tarwitada, siis kallame ühe sisse nõrga, teise — keskmise ja kolmandasse kõige tugewama wõi kõwema lubjavee. Lubja wõtmist tuleb nii korraldada, et ühe härja naha jaoks umbes 3—4 naela määratakse. Et lubjawesi paremini mõjuks, lisatakse sellele õige wähe kana, tui ehk koera wäljaheiteid juurde. Kuid nendega peab wäga ettewaatlik olema, wõiwad nahale augud sisse süüa, kuna nad tükiwiisi naha peale sattuwad. On lubjaveed nõude sees walmis, siis laotakse kõik nahad esimese tõrre sisse, nõnda et karwakülg ülespoole jääb. Nahad peawad nõu sees täiesti sirgesti olema, woltisi ei tohi naha peal olla. Esimese nõu sisse jääwad kõik nahad 3—4 päewaks, kuid selle aja jooksul tuleb neid lubjavee sees ümber laduda, nõnda et pealmised all ja alumised peal oleks. Iga ümberladumise ajal segatakse lubjawesi hästi segamini. Peale tähendatud aega laotakse nahad teise nõu sisse, kuhu nad niisamuti 3—4 päewaks jääwad. Wiimaks pannakse nad kõige kangemasse lubjawette, kuhu nad kuni karwa lahtitulemiseni jääwad. Terwe hautamine lubjavee sees wältab umbes 2—4 nädalat, mis naha suurusest ja wee soojusest ära ripub.

Hautamine wõib ka hariliku s ö e p u l b r i g a sündida. Ühe suure härjanaha jaoks wõetakse umbes 10 naela puusütt, mida mingisuguse nõu sees pulbriks tõugatakse. Nahad pannakse karwaküljed ülespoole parknõude sisse ja riputatakse

kaunis paksult mārja söepulbriga üle. Soojas ruumis läheb karw juba 4—5 päewa jooksul lahti. On ainult üks nahk parkimise jaoks, siis peab temale nõu sees midagi peale panema, et ta kiiremini hauduma läheks. Kord tarwitud söepulber korjatakse kokku ja teda wõib järgmisel korral jälle tarwitada. Söepulbriga hautamisewiis on lubjaweest selle poolest parem, et nahk peale seda täiesti pehmeks jääb ja haudumise aeg õige lühikene on. Pealegi on söepulbriga hautatud nahk ilusam ja parem. Kuid sellel wiisil on see puudus, et ta nahka mitte üles ei punnuta, mispärast parkimine küllalt põhjalikult ei sünni. See puudus saab sel wiisil kõrwaldatud, et peale karwaajamist nahk 2—3 päewaks lahja lubjawee sisse likku pannakse.

Nahku wõib ka aptegist ehk rohupoest ostetud keemialiste sooladega hautada, millest wä ä w l i n a a t r i u m kõige tähtsam on. Nimetud soolaga hapendamine laguneb järjest laiemale, leiab ikka rohkemat tarwitamist. Teda walmistatakse järgmiselt: wõetakse kahe toobi wee kohta 2¹/₂ naela kristaliseeritud wäawlinaatriumi ja 7¹/₂ naela kustunud lupja. Tallanahk laotakse karwaküljega ülespidi maha ja õõrutakse tähendatud sulatist kõwa harjaga karwade sisse. Sisseõõrumine sündigu wastukarwa, siis puutub naha kamarakord paremini sulatisega kokku. Need nahakohad, kus karwakord paksem, määratakse ka paksema sulatise korruga üle, kuna kõhualuseid ääri kergemalt õõruda wõib. Peale määrimist keeratakse nahk kirjaümbriku wiisi kokku, nõnda et karwakülg sissepoole tuleb. Niiwiisi kokkukeeratud nahad laotakse üksteise peale, kuna nahahuniku otsa märg rogusk ehk mārjad riidehilbud laotatakse. Hunikusse jääwad nahad umbes 18—20 tunniks, peale seda pestakse nad puhtaks ja pannakse lühikeseks ajaks külma lubjawee sisse ligunema. Peale seda peawad karwad lahti olema. Ühe naha peale läheb umbes ¹/₄—¹/₂ naela wäawlinaatriumi. Kui soowitakse, et wäawlinaatrium nii kiiresti ei mõjuks, peab lubja asemel mingisugust muud erapooletumat ainet wõtma, näituseks, kriiti, sest kirjeldatud sulatis peab pudrusarnane paks olema.

Need oleks kõik tähtsamad hautamisewiisid, mida koduse nahaparkimise juures pruugitakse.

5. Karwa mahaajamine.

On naha karwad ühel wõi teisel wiisil lahti hautatud, asutakse nende mahaajamise kallale. Karwad aetakse sellesama

nahapingi peal maha, mille peal enne raswakord sai maha kaabitud. Kuid karwu pole mitte soowitaw otsekohe pingi peal maha kaapida, waid selle peale laotakse mitu nahka üles-tikku, ja siis hakatakse kõige ülemist nahka puhastama. On karwad hästi lahtised, kaabitakse neid puu noaga, millel teraw tera on, maha, kuna kinnisemate karwade jaoks raud-teraga nahanuga tarwitakse, missugust raswakorra mahanül-gimise otstarbeks pruugitakse. Kõige pealt puhastatakse wä-kene nahariba karwadest puhtaks ja siis minnakse edasi. Karwad tulewad siis palju paremini wälja, kui wastukarwu ajada. Mõnes kohas jääwad suuremad ehk wähemad karwa-tutid naha külge kinni, millede mahaajamiseks terawat nuga pruugitakse. Nõndasama wõib niisuguste karwatuttide sisse wähe tuhka ja liiwa riputada, mis peale nuga neid kergemini maha ajab. Esialgu kaabitakse suurem osa karwu ära, kuna pärast weel puhastamisetöö ette wõetakse.

Peale karwaajamist wõetakse naha triikimine käsile. Triikimise töö ülesanne seisab selles, et naha seest wett wälja litsuda ja teda pealt siledamaks teha, mis iseäranis tallanaha kohta tähtis. Triikimise jaoks tarwitatakse pingi kumeruse järele tehtud nüriteraga kõwerat nuga, millega esialgu pikka-misi ja kergelt nahapinda triigitakse. Pärast wõib surumist noa peale suurendada, et töö oma otstarwet paremini täidaks.

6. Naha lihakülje lõikamine ja hõõweldamine.

Sellest on weel wähe, kui nahal kõige alumine kiht, raswakord, on maha kaabitud, teda tuleb enne parkimist weel siluda ja hõõweldada. Seda tööd teewad küll wäljaõppinud nahaparkijad, kuna meie taludes, kus inimesed nahahõõwel-damise tööga weel wilunud pole, sellest küll suurt wälja ei tule, ennem tehakse nahale weel kahju. Kui juba raswakorra mahaajamine wilumist ja ettewaatust nõuab, seda enam weel naha lõikamine ja hõõweldamine. Arusaadaw, et ainult paksu nahka wõib lõigata ja hõõweldada, kuna õhukest ainult kaa-bitakse. Et see töö wilumata inimesel ülejäu käib, sellepärast seda siin ka ei puuduta, pealegi wõib nahku ka ilma nime-tud tööta parkida.

7. Naha punnutamine ehk hapendamine.

Wiimane naha ettewalmistamise tööddest parkimise jaoks on tema punnutamine wõi hapendamine. Punnutamisetöö eesmärk on naha kobedaks ehk koredakstegemine, nõnda et

parkollus kergesti igale poole naha sisse võiks tungida. Kuid peale seda seisab punnutamisetöö tähtsus ka selles, et naha seest kõik lubja keemialised ühendused kõrvaldada, kui hautamine lubjawee sees sündis, sest see raskendab parkolluse tungimist naha sisse.

Punnutamist võib neljal viisil ette võtta: 1) parkimisest järeljäänud tammekoore hapu leotisega, 2) mitmesugustest kõrswiljade jahudest hapendud kõrdiga, 3) linnu ehk koera väljaheittega ja 4) mineraalhapetega.

Pruugitud tammekoore leotisega punnutamine seisab selles, et endisest parkimisest järeljäänud koored pannakse iseäralise nõu sisse ligunema, et nendest viimast hapet kätte saada. Selle juures läheb ka endist parkimise wedelikku tarwis, mida laia waadi sisse kallatakse ja nii õhu kätte seisma jäetakse.

Paar korda nädalas tõstetakse suure waadi seest parkimise wedelikku koorte peale teise nõu sisse. Ka koort tuleb aegajalt wahetada, selleks wisatakse wanad koored nõu seest välja ja pannakse uued nende asemele. Nõnda kestab see töö umbes $\frac{1}{2}$ aastat ehk kauemgi. Kui wedelik koore peal hästi käärima on läinud, siis võib teda pruukimisele võtta. Punnutamine sünnib mitmesuguse kangusega wedelikkude sees. Nahaparkijatel on selle jaoks 8—12 aami tarvitada. Esimese sisse pannakse kõige lahjem koore wedelik, järgmise sisse vähe kangem ja nii edasi kuni kõik nõud täis on. Talu majapidamises aga pole niipalju nõusid nahaparkimise jaoks mitte tarvitada, sellepärast tuleb siin nii teha, et punnutamine ühe ja sellesama nõu sees sünnib, kuid wedelikku saab kanguse järel wahetud. Nahk pannakse esiteks kõige lahjema wedeliku sisse, mille walmistamiseks ühe osa koorewee kohta 8 osa puhast wett ehk ka vähem võetakse, nõnda kuidas soowitakse wedelikku wahetada. Järgmistel kordadel võetakse ühe osa koore wedeliku kohta 7, 6, 5, 4, 3 ehk 2 osa puhast wett. Naha tõrdepanemise juures tuleb tähele panna, et kamarakülg ülespoole jääks ja punnutamise wedelik teda täiesti kataks. Igal hommikul ja õhtul võetakse nahad paariks tunniks wedeliku seest välja ja laotakse tõrre üle seiswa laua peale nõrguma. Sel ajal segatakse wedelik nõu sees puu kepiga ehk latiga hästi segamini. Ühe wedeliku sees peetakse nahka umbes 1— $1\frac{1}{2}$ päewa kuna eelviimase ja viimase wedeliku sisse nad 3—6 päewaks jääwad mis ajal neid ainult kord päewas 3 tunniks nõrguma pan

nakse. Paari wiimase wedeliku sisse riputatakse igapäew 1—2 peotäit wärsket ning kuiwatud tamme koort.

Kui majapidamises enne pole kunagi nahku pargitud, siis pole seal ka pruugitud koort saada, sellepärast wõib sel korral ka wärsket, kuiwatud tamme koort punnutamise wedeliku walmistamiseks pruukida. Selle jaoks leotatakse tamme koort külma wee sees mõni aeg, peale seda jäetakse saadud wedelik 6—8 kuuks õhu kätte hapnema.

Ehk see punnutamise wiis küll lihtne ja odaw, kuid kestab wäga kaua, sellepärast wäheneb tema tarvitamine iga aastaga. Järgmised wiisid wältawad lühemat aega, sellepärast leiawad nad nahaparkijate juures ka suuremat tähelepanemist.

Punnutamise wõi hapendamise ja hu kõrdi sees on eelmisest wiisist palju rohkem laiale lagunened. Kõrdi walmistamiseks pruugitakse kõige rohkem odrajahu ja nisu-kliisi, kuid ka rukki- ja kaera-jahu tarwitatakse seks otstarbeks.

Suure härja naha punnutamiseks läheb umbes 8—10 naela odrajahu tarwis. Wõetakse 6 naela jahu ja segatakse sooja wee ja pärmiga segamini, millele weel 1 korter lahjendatud äädikat juurde walatakse. Peale seda pannakse segu sooja kohta käärima. Päewa ehk paari pärast lisatakse käärima läinud segule ka ülejäänud jahud juurde ja klopitakse ta kõrdiks, millele weel tarwilisel korral wett peale walatakse.

Nagu nahku mitmesuguse kangusega koorewedeliku sees punnutatakse, nii sünnib ka siin. Kõige pealt wõetakse ühe osa hapu kõrdi kohta 5 osa puhast wett, teisel korral ainult 4 osa ja nii edasi. Iga järgmine kõrt on eelmisest kangem, s. o. hapum. Iga uue kõrdi sisse jääb nahk üheks nädalaks. Nõnda kestab punnutamine kõrdi sees umbes 1½ kuud. Et käärimine talwel külmal ajal kiiremini sünniks, lisatakse iga päew kõrdile wähe keewa wett juurde. Tõrs peab pealt riidega ehk roguskiga kaetud olema. Ühtlasi tuleb ka selle järel waadata, et nahad mitte kõrdi peale ei jääks, neid peab tihti kepiga tõrre põhja suruma. Kord päewas wõetakse nahad nõu seest wälja ja pannakse tõrre kohta laua peale 2—3 tunniks nõrguma.

Punnutamise nisukliide kõrdiga sünnib kaunis ruttu, iseäranis aga sooja hape sees. Wõetakse nahkade arwu järel tarwiline osa wett ja ajatakse keema. Keewa wee hulka lisatakse iga suure naha jaoks, umbes 7—8 naela kliisi ja tarwilisel määral pärm, mis suudaks kõrdi käärima panna. Mõne tunni seismise järel hakkab kõrt kää-

rima, mis siis tõrre sisse kallatakse, kuid nõu peab soojas kohas seisma. Peale seda pannakse nahad kamaraküljega ülespoole kõrdi sisse, nõnda et nad sellega täiesti kaetud on. Nõu üle laotatakse riie, et soojust alal hoida. Kuue tunni järel võetakse nahad kõrdi seest välja, pannakse tõrre kohta üheks tunniks nõrguma. Sel ajal võetakse osa, kas weerand ehk veel vähem, kõrti ja aetakse seda katla sees umbes 40° C. järele soojaks ja kallatakse uuesti tõrre sisse, kuhu ka nahad jälle pannakse. Umbes 6 tunni pärast tõmmatakse nahad uuesti tõrre seest välja nõrguma, kuna selsamal ajal osa kõrti uuesti tule peal soojaks aetakse. Teisel ja kolmandal päeval kestab punnutamine samal viisil edasi kui esimesel päevalgi. Saab ka öösel kõrti soendud, punduvad nahad juba kahe öö ja päewa jooksul tarwilisel viisil üles, kuna muidu 3 päewa ära kulub. Selle aja jooksul võib paar korda tõrrest võetud kõrdi asemel uut kõrti walmistada, nii umbes $\frac{1}{4}$ naela jahu ehk kliisi naha kohta, mida siis soojendud olekus sinna walatakse, kuna osa wanat välja kallatakse, kui seda rohkesti nõu sisse kogub. Usun, et see punnutamise viis on kõige praktilisem.

Nisukhiide kõrdiga võib ka külmas olekus punnutada, kuid see nõuab nõndasama palju aega, nagu seda odra kõrdi tarwitamise korral nägime.

Nahku võib ka koera ja kodulindude väljaheite sees punnutada, kuid see töö nõuab suurt ettevaatust. Selleks võetakse tarwilisel määral koera väljaheited ja segatakse mingisuguse nõu sees tulise weega segamini, nõnda et paks puder saab. Peale seda lastakse pudru paraja tihedusega riidest läbi, et kõrdi hulka mitte sõnniku tükka ei jääks, sest ka õige väikesed väljaheite raasukesed võiwad õhukesele nahale augu sisse süüa. On kõrt läbi riide kurnatud, kallatakse temale veel sooja wett juurde, nõnda et wedeliku soojus umbes 40—50° C. järele oleks. Niiwiisi walmistud sooja kõrdi sees loputakse nahku mõni minut. Loputamise ajal hoitakse nahkadest pihiga kinni. Peale loputamist võetakse nad nõu seest välja, kõrdile walatakse veel külma wett juurde, et see külmem ja wedelam saaks. Nüüd pannakse nahad umbes $\frac{1}{4}$ tunniks külmema kõrdi sisse. Peale seda tõstetakse nad nõu seest välja ja waadatakse järele, kas kõik nahad on hästi pundunud. Sel ajal walatakse kõrdile veel külma wett juurde, mille sisse siis nahad umbes 4 tunniks jäetakse. Et koera väljaheite sees punnutamine

wäga kiiresti läheb, sellepärast peab nahkade järele hoolega vaatama, iseäranis weel siis, kui nõu sees mitmesuguse pak- susega nahku on. Kindlat aega määrata ei saa, millal nahad tulewad wälja wõtta, seda õpetab töö ise. On nahk hästi pundunud, peab neid kohe wälja wõtma. Peale seda tuleb nahku puhta wee sees loputada. Tähendatud punnutamise wiis annab nahale ilusa wälimuse, kuid nõuab suurt ettevaatust. Sellepärast ei soowita ma algajal seda mitte tarwitada.

Ka kodulindude sõnnikut wõib selleks pruukida, nagu juba tähendasin, kuid tema mõju on weel kiirem ja tugewam, sellepärast jätan selle kirjelduse siit hoopis wälja.

Mis mineraalsoolade pruukimisesse punnuta- misel puutub, siis nimetan seda ka ainult mõõdamines, sest meie talu majapidamises ei saa nimetatud wiisil wististi kuigi suurt tulewikku olema. Punnutamise jaoks tarwitatakse soola- ja wääwlihappeid, kuid wäga lahjendatud sulatisena, mitte üle $\frac{1}{10}$ 0/0.

Mineraalsoolade sulatis punnutab wäga ruttu ja tuge- wasti naha, nõndasama sulatawad nad ka lubja ära. Peab meeles pidama, et mineraalsoolade sulatised kergesti naha ära wõiwad rikkuda, iseäranis weel soolahappe wedelik, sellepärast olgu nende pruukimise koht ennem wabrikus kui koduses majapidamises. Nüüd on nahaga kõik ettewalmistamise tööd lõppenud, sellepärast asume parkimise juurde.

III. Naha parkimine.

1. Parkained.

Hapu parkollus kannab t a n i i n i nime. Teda on wäga paljudes taimedes leida, kuid ühes taimes rohkem, teises wä- hem. Nahaparkijat huwitawad ainult need taimed, milledes taniini suuremal hulgal leida ja see kergesti wäljaleotataw on.

Siin nimetan ainult neid taimi, mis kodumaal kaswawad ja enestes rohkesti taniini sisaldawad. Niisugustest taimedest tuleks eestkätt t a m m e nimetada, mille koor meie oludes kõige parem parkaine on. On leitud, et lõunamaal kaswanud tamme koor rohkem taniini sisaldab kui põhjas kaswanud puu. Kewadel on tamme koores umbes 60/0, sügisel ainult

4¹/₄ % parkhapet olemas. Kuid parkolluse rohkus ripub weel ära: 1) puu wanusest 2) kaswu tingimistest, 3) maapinnast, 4) puu osast, kust koort saab wõetud jne. Kõige parema koore parkimise jaoks saame 12—15 aast. tammedest. Puust, mis juba üle 30 a. wana, ei kõlba enam koort kiskuda, sest taniini leidub tema sees õige wähe. Nendest puudest, mis lihawasti kaswawad, saame parema wäärtusega koort kui nõrgadest tammedest. Niiskel maal kaswawa tamme koorel on ka wähem parkollust sees kui kõrgel, kuiwal maal kaswawal puul. Kuid nüüd tõuseb küsimus, kuidas koort puu pealt ära wõtta? Koorimine on kõige kasulikum kewadel ette wõtta, kui puu koor lahti on. Koorimine kännu otsas pole just soowitaw talitus, sest sellega saab puu nii kui nii ära surmatud, sellepärast on kasulikum tamm enne maha wõtta ja siis koor tüwe ja okste pealt maha kiskuda. Koort wõib kiskuda suurte tükkidena ehk kitsaste ribadena. Peale seda pannakse koored päikese kätte warjulisse kohta kuiwama, mis soojal ajal ka kiiresti edeneb. Peale kuiwatamist puhastakse koored raudharjaga ehk mõne muu kõwema asjaga pealtpoolt küljest samblast ja käsnadest puhtaks, sest need wõiwad ka parkimisetegewust rikkuda.

Ka p a j u d annawad kaunis head koort, iseäranis mõned paju liigid. Pajud jaotatakse nendes leiduwa parkolluse wäärtuse järele 4 jakku. Kõige paremat parkollust saadakse wits-, kõrw- ja wesipajude koorest, millel walge karw. Järgmise headusega koort saame: raeremmelgast ja hõbe- ehk walgest pajust. Nende koor on toorelt punakat karwa. Kolmandama liigi hulka kuuluvad: remmelgas ja raudpaju. Päikese käes läheb nende koor õige punakaks. Wiimaste ja sellega ka kõige halwema wäärtusega pajud on madal- ja hanipaju.

Paju koort kistakse nõndasama kui tamme koortki. Esialgu kuiwatatakse koort päikese käes, pärast rehetoas, nagu rukist parrede peal. On koor täiesti kõwaks kuiwanud wõetakse ta parsilt maha ja pekstakse k o h e pintadega puruks. Mida peenemaks koor saab tehtud, seda parem. Pärast seda pannakse koor kottidesse ja wiiakse kuiwa kohta seisma. Harilikult leidub keskmise wäärtusega paju koores kewadel ligi 2% parkollust, sügisel umbes 1¹/₂ %.

Ka noorte k u u s k e d e k o o r kõlwab parkainena pruukida, sest ta sisaldab wõrdlemisi õige rohkesti taniini, nimelt 5—7%. Et kuuski igal pool leidub, sellepärast ei tohiks meie nende koort mitte parkimise juures ära unustada, kuid seda

peab meeles pidama, et kuusekoore park naha koredaks teeb, mispärast teda tallanaha parkimisel kunagi ei tarwitada. Kõige soovitavam on parkimist kuuse koore sees alata, aga tamme pargis lõpetada. Ka walminud kuuse käbid kõlbawad parkainena tarwitada, sest nad sisaldawad umbes 3—4% taniini.

Männakoore on umbes 7—13% parkollust, kuid ta sisaldab peale seda weel rohkesti waiku, mis parkimist takistab.

Lepakoore on 6—10% taniini, kuid teda tarwitakse parkimise juures üksinda harukordadel, aga selle wastu tamme ja paju koorega ühes õige tihti, iseäranis aga tallanaha parkimise juures.

Mõnes kohas pruugitakse ka kasekoort parkimise otstarbeks, sest temas leidub ligi 6% parkollust, kuid temal tuleb enne tarwitamist walge kord pealt maha kaapida, kuna parki ainult alumine pruun koor kõlbab.

Meie maal kaswab weel kaks taime, mis rohkesti parkollust sisaldawad, nimelt leesikad (*Arctostaphylos uva ursi*) ja mustikad (*Vaccinium myrtillus* L.).

Leesikad ehk seapohlad kaswawad männikus. Neil on ligi sülla pikkused wääned, kuna lehed poha lehti meelde tuletawad. Leesikate lehtes leidub ligi 18% parkhapet, kuid üksinda ei pruugita teda kunagi, waid paju koorega segamini, kui soowitakse musta nahka parkida.

Mustikad on küll igaühele tuttawad, sellepärast tähendan ainult, et temas kaunis rohkesti parkollust on. Parkimise jaoks wõib nii lehta kui ka warsa pruukida. Neid korjatakse kewadel, kui watakse päikese käes ja pekstakse puruks.

Need oleks meie kodumaa tähtsamad taimed, milledest parkimise jaoks material saadakse. Neid leidub weel, kuid üleüldiseks pruukimiseks on kirjeldatud taimedest küllalt.

Sellest on weel wähe, et koor saab peale koorimist ära kuiwatud, ta tuleb ka õige peeneks, puruks taguda, seda paremini liguneb temast siis parkollus wälja. Suuremad koorred pekstakse wõi raiutakse peenemateks tükideks, missuguseid siis weel tuleb peenendada. Nahaparkimise wabrikutes on sellekohased masinad olemas, kuid kodus tuleb ka koduste abinõudega koor peeneks taguda. Külap igaüks ise oma majapidamises selleks abinõusi leiab.

2. Parkimine.

Et parkimise tööga peale hakata, selleks on nüüd kõik ettewalmistused lõppenud. Parkimise otstarbe seisab selles, et nahka võimalikult ühetasaselt parkollusega, taniiniga, läbi leotada. Kuid parkimise juures peab meeles pidama, et nahku mitte ei kõlba kohe väga kange wõikõwäwedeliku sisse panna, sest niisugusel korral imbub parkollusega ainult pinnakord läbi, kuna nahkseest tooreks, parkimata, jääb. See tuleb sellest, et pinna nahakiud korraga rohkesti taniini sisse tõmbawad, mispärast nad tihedaks muutuvad, kuna tihedast nahakorrast parkollus enam edasi ei saa tungida. Seda tuleb muidugi paksema nahkadega ette. Seda asjaolu arwesse wõttes pannakse nahad esialgu lahjemate wedelikkude sisse, kuna hiljem seda järjest kõwendakse.

Hapu parkollusega võib kahel wiisil parkida, kas riputatakse puukoor otsekohe nahkade wahele või pruugitakse selleks ainult parkainte (koore) puhast ekstrakti ehk leotist. Esimest nendest wiime otsekohe seks, teist — kaudseks parkimise wiisiks kutsuda.

Otsekohe ne parkimise wiis on rohkem tarwitusel, isegi nahaparkimise wabrikutes. Otsekohe parkimise wiisi tarwitamise korral riputatakse parknõu sisse nahkade wahele tarwiline jagu puukoort või muud ainet, kallatakse niipalju wett peale, et nahad kaetud oleks. Selle parkimise wiisi hea külg seisab selles, et parkollus wee sees järjest sulab ja nahaga otsekohe ühendusse astub, ilma et ta wälise õhuga kokku puuduks mis riket sünnitab. Kuid sellel wiisil on 2 puudust: 1) parkimine sünnib pikkamisi ja 2) pole võimalik parkimise wedeliku kangust või kõwadust kontroleerida. Selle peale waatamata, et meie nahkade wahele igale poole ühepalju parkaineid paneme, võib neid siiski wee sees mõnda kohta rohkem kokku walguda, nii et nahad rohke parkolluse tõttu küllalt hästi ei saa läbi parkida, nagu juba ennem tähendasin.

Kaudse parkimise wiisi head küljed seisawad selles, et parkimine kiiremalt sünnib ja alati võimalik on soowitawa tugewusega wedelikku walmistada, kuid temal on see suur puudus, et siin taniinil võimalus on õhuga kokku puutudes rikki minna. Ja just sel põhjusel ei leia wiimane wiis kuigi palju poolehoidjaid.

Siin saan ma ainult otsekohesest parkimisewiisist kõnelema, sest nimetatud wiisi on meie talu oludes wõimalik tarwitusele wõtta.

Kõige pealt on parkimise jaoks suuremad aami waja, mis kaju poolest pikerkune ehk ka neljakandiline wõib olla. Parem ju oleks kui parkimise jaoks 3 aami tarwitada on, kuid saab ka ühega läbi. Aam on soowitaw tamme püst teha, see on wastupidawam. Nahaparkijatel on aamid wõi tõrred nii suured, et sinna sisse laialelaotatud härjanahk terwelt wõib panna. Harilikult on nende laius $2\frac{1}{2}$ — $3\frac{1}{2}$ arssinat ja sügawus umbes 4 jalga. Pealegi seisawad nahaparkijate aamid töötoa pörandas sees. Selleks kaewatakse nõu suurune auk ehk kraaw maa sisse, kuhu siis aam lastakse. Aami ja mul-lawahene ruum täidetakse kuiwa liiwa ja lubjaseguga täis ehk jälle tehakse augu seintele ja põhjale telliskiwi wooder sisse. Olgu weel tähendatud, et parknõud peawad igal pool loodis seisma.

On kõik asjad korda seatud, hakatakse nahku parki panema. Wäga hea, kui endisest pargist äratarwitatud koorepuru weel järel on, siis wõetakse wiimast ja riputatakse umbes 4—5 tolli paksune kord parknõu põhja, mille peale siis umbes 2 tolli paksune wärske koore kord pannakse, wiimast tuleb aga enne niisutada. Pealmine kord peab õige sile ja tasane olema. Nüüd wõetakse nahad ja hakatakse neid parknõu sisse laduma. On nõu aga wäikene ja parkimise all ainult 1 nahk, siis peab naha pooleks lõikama, et ta sirgelt nõu sisse mahuks. Nahk pannakse lihakülge allapoole parkainte korra peale ja tõmmatakse hästi sirgeks, nõnda et kuskil wolti ega auku sisse ei jää. Nõndasama peab nahk igal pool nõu sees ühekõrgusel seisma. On niiviisi nahk korda seatud, riputatakse temale uus õhuke kord koort peale; nüüd wõetakse uus nahk ja seatakse lihakülge ülespoole jälle nõu sisse. Teise naha peale laotakse jälle kord koori ja pannakse parknõusse nagu esimenegi j.n.e. Kõik tühjad kohad ja augud, mis nahkade sissepanemisel wõiwad sündida, täidetakse wana, äratarwitatud koorega. On nahku rohkesti, siis wõib neid niipalju sisse laduda, et pealt umbes 1 jalg tühjaks jääb. Wiimase naha peale riputatakse hariliku paksusega (õhukene) kord wärsket koort, kuna selle peale weel paksult wanu koor pannakse. On nahad parknõus, siis tuleb nende peale wett kallata, kuid seda peab wäga ettevaatlikult tegema. Weewalamine sündigu pikkamisi, et ta ühetasaselt igale poole

nahkade wahale walguks. Seda saame sel teel kätte, kui meie wähehaawal pealmisele koorekorrale ühetasaselt wett peale kallame. Weel parem on, kui nahkade sissepanemise ajal nõusse külgedele 5—6 kepikest paneme, mis weewalamise korral wälja tõmbame, et neisse aukudesse wett walada. Ka see on hea, kui üle parknõu riie saab tõmmatud, mille peale siis wett kallame. Sellest saab ka nii üle, kui meie nahkade sisseladumise ajal juba iga korra peale tarwilise hulga wett ettewaatlilikult kallame. Lõpulikult peab wesi wana koorekorra kõrguseni tõusma.

Oleme nahku esimese pargi sees teatud aja pidanud, siis wõtame nad sealt wälja ja paneme järgmisse, mis eelmisest aga kangem peab olema. Kui kaua nüüd just nahku ühe wõi teisi pargi sees tuleb pidada, on wõimata kindlaks määrata, sest see ripub ära: 1) nahkade paksusest, 2) parkaintest (kas tamme, paju wõi muud koort tarwitame), 3) wedeliku soojusest jne., kuid niipalju on selge, et esimese pargi sees peame vähem aega kui teises, selles jälle vähem kui kolmandas, neljandamat parki enam waja polegi. Nagu juba enne tähendasin, on esimese pargi wedelik lahjem kui teisel, kuna kolmas weel kõige kangem olgu. Esimese pargi jaoks wõetakse kõige peenem koorepulber, teise jaoks juba jämedam, kuna kolmandal korral kaunis suuri kooretükka tarwitatakse.

On nahad teatud aja esimese pargi sees seisnud, siis wõetakse nad sealt wälja ja pühitakse luuaga parkaintest puhtaks. Kui parkimise jaoks mitte enam teist nõu tarwitada pole, siis puhastatakse aam esimesest koorest ja wedelikust ning asutakse teise pargi sissepanemisele. Teise korra ladumise juures tulewad need nahad, mis esimeses pargis nõu põhjas seisiwad, nüüd peale panna. Kui kellegil pole korraga wõimalik kõiki nahku parki panna, siis wõib seda ka jaokaupa teha. Ni sugusel korral laotakse esiteks niipalju nahku parki, kuipalju neid seekord käepärast on. Töö tehakse just niisama, nagu seda juba kuulsime. Üle pealmise koore korra peab wesi umbes 1 toll seisma. — Hiljem wõib siia jälle nahku tarwiduse järele juurde panna. Kui wõimalik on, siis ikka paksud nahad ennem parki panna, õhukesed aga hiljem.

Nüüd tõuseb küsimus, millal parkimine w a l m i s o n, et nahku wedelikust wälja wõtta?

Täiesti läbiparkinud nahal on punakas-pruun karw, nii wäljaspool kui ka sees. Lõikame naha serwast wäikese tüki-

kese wälja, siis peab naha läbilõikel igalpool ühesugune tume karw olema. On naha läbilõige keskpaiast wälkjäm, pinnapoolt aga musta joontega, siis pole parkimine weel lõppenud ehk sai nahk kohe wäga kange wedeliku sisse pandud. Peale seda ei tohi hästi läbiparkinud nahk keeramise wõi murdmise korral mitte lõheneda. Kui walmispargitud naha wäikesi laastukesi wee sees kuni keemiseni keeta, siis tõmbab ta wäga kokku, jääb läbipaistmataks ja omandab kohwi karwa, kuna peale jahtumist ta õige apraks muutub. Wesi, mille sees läbiparkinud naha laastukesi keedeti, jääb ka peale keetmist selgeks, puhtaks, ainult muudab punakaspruuni karwa. Kui seda wett tule peal edasi keedame, nõnda et ta järjest auruks muutub, siis ei sünni temast kunagi liimi.

Hoopis teine lugu on poolparkinud nahaga. Tema laastukesed punduwad wõi paisuwad keewa wee sees suureks, muutuwad läbipaistwaks, nagu põie nahk, kuna ainult hästi läbiparkinud kohad tumedaks jääwad. Kui niisuguseid nahalaastukesi näppude wahel pigistada, siis tunduwad nad pehmed ja kleepiwad olewad. Wesi, mille sees neid keedeti, on sogane ja tumekollast karwa, mis aurutamise järele päris liimiks muutub, nagu kõik puudulikult pargitud nahad, kui neid tuel keeta.

Need on tundemärgid, mille järel naha parkimise käigu üle wõib otsustada, kuid wiimast nendest tarwitatakse õige harwa. Harilikult otsustatakse juba wälimise waatamise järele naha parkimisekäigu seisukorra üle.

IV. Pargitud naha lõpulik wäljatöötamine.

Peale pargi töötatakse nahk lõpulikult walmis. Nahawabrikutes ja suurematel parkijatel on selle jaoks hulk mitmesuguseid tööriistu ja masinaid, millede abil lõpulik wäljatöötamine kaunis kergesti sünnib, kuna talu kohas naha kallal ainult kõige lihtsamad ja tarwilikumad toimetused ära tehakse.

Kõige pealt pannakse nahk peale pargi kuiwama. Selleks walitakse koht, kus õhuwahetus hästi korraldatud on, nagu lahtistel põõningutel, laudidel jne. Nahk seatakse lati ehk

kepi peale kuiwama; ühtlasi pistetakse naha ärte sisse tikud, et nahk mitte kokku ei tõmbaks. On nahk juba poolkuiw, wõetakse ta puu pealt maha ja laotatakse puhtale põrandale laiale, kus nahka peenikese koore puruga ehk nisu kliidega harja abil õõrutakse, et nähtawale tulnud hallitanud kohtasi puhtaks teha, kuna lihapoolt küljest teda jalgadega trambitakse ehk jälle puu haamerdega peksetakse. Peale seda riputatakse nahad jälle 3—4 päewaks kuiwama. Hiljem laotakse nahad üksteise peale hunikusse ja pannakse raske wajutise alla. Mõne aja pärast wõetakse nad wajutise alt wälja, kus nad kortsu on tõmbanud. Et nahka siledaks teha, laotakse ta sileda laua peale laiale, kus teda kaunis suurte puu nuiadega õige tugewasti klopitakse. Kloppimine ehk pekmine on soowitaw ikka ette wõtta, sest ta teeb naha ühtlasemaks, siledamaks kui ka tihedamaks. Peale kloppimist pannakse nahad uuesti hunnikusse kuiwama, millel wajutis peal on, kuhu nad 3—4 nädalaks jääwad. Wahel wõetakse hunik lahti, tuulutakse nahku ja pannakse jälle kokku. On nahad wiimaks täiesti läbi kuiwanud, klopitakse neid weel kord puu nuiadega, kuna terawa noaga lihapoolt küljest kõik ülearused kiled ja tükikesed maha lõigatakse. Wabrikutes ja suuremates parkimise töökodades pressitakse, hõoweldatakse, lõigatakse nahku weel peale nimetatud tööde, et nahale suuremat wäärtust, ilu ja tugewust anda.

Lõpuks pean weel pargitud naha raswamisest kõnelema. Raswamise läbi teeme naha hästi pehmeks, kui seda tarwis peaks olema. Raswamise jaoks kõlbawad kõik-sugu loomade raswad, ka taimeraswad täidawad oma ots-tarwet; wiimastest oleks kõige pealt kanepi õli nimetada. Raswamine sünnib järgmiselt: nahk laotakse kaunis tulise pliidi peal laiale ja siis määratakse temale mingisuguse harjaga paja sees ülessulatud sooja raswa peale, nii kamara kui ka lihapoolt küljest, iseäranis aga wiimase küljele. Muidugi peab nahk pliida peal enne raswamist soojaks minema, et ta paremini raswa sisse imeks. Peale määrimist pannakse nahk neljaks kokku, kamarakülg sissepoole ja lastakse nii umbes 8—10 tundi seista. Pärast tähendatud aega tambitakse teda jalgadega ja klopitakse nuiadega.

Siis pean nimetama weel naha mustamist. Wahel on üks wõi teine nahk tarwis mustaks wärwida, kuna juhatus selle jaoks kuskilt leida pole. Wärwimise kohta on mitmesuguseid juhatusi olemas, kuid siin puudutan ainult kahte nendest.

Wõetakse mingisugune nõu ja laotakse sinna sisse roostetanud raua tükkisi, kuna nende peale hapu õlut kallatakse, nõnda et ta raua üleni kataks. Kui nüüd lasta rauda õlle sees ligi 3 kuud liguneda, siis omandab wedelik punaka wärwi, kuid naha teeb ta mustaks. Kallame puhta wedeliku raua pealt ära ning hakkame temaga nahka mustama. Selleks kastame harja ehk willase riide tüki wedeliku sisse ja õõrume sellega naha kamarakorda, nahk muutub mustaks. Oleme niiviisi naha hoolega üle mustanud, paneme ta taHENEMA ehk kuiwama. Peale taHENEMIST määratakse nahk jälle selle sama wedelikuga üle, lastakse wedelik hästi sisse tõmmata, mis kuiwas ja õhurikas kohas ka warsti sünnib. Wiimaks määratakse nahk weel kolmat korda üle, kui seda peaks weel tarwis olema. Peale kuiwamist pannakse nahk raske wajutise alla ehk pressi wahele, kus ta lõpulikult ära kuiwab.

Wäga hästi wõib nahku ka aniliinwärowidega wärowida. Selleks wõetakse 1 osa pura (kaalu järel) kohta 20 osa wett, millele wähehaawal peeneks tehtud pruuni schellakit juurde riputakse. Keetma peab seda segu senjajani kui wiimane täiesti ära on sulanud. Peale seda wõetakse natuke segu ja lisatakse talle weel 8 osa musta nigrosiini juurde. On wiimane hästi läbi segatud, kallatakse ta ka teise sulatise hulka. Sel wiisil walmistatud sulatist wõi segu määratakse harjaga nahale peale, mis pärast kuiwamist ilusa musta karwa omandab.

Nahaparkimine oma üleüldises raamis on sellega läbi. Järele jääb weel üksikute nahaliikide parkimine. Kuid ei wõi siin tähendamata jätta, et ükski nahaparkija ei käi ühe kindla wiisi järele, waid igaüks tarwitab oma wiisisi, mida ta kõige paremaks peab.

V. Mitmesuguste nahasortide parkimine.

1. Tallanaha parkimine.

Nagu teada, kõlbab tallanahaks ainult kõige paksem, tugewam härjanahk, mis toorelt 50 naela kaalub. Kõige paremad tallad saame niisugustest nahkadest, mis toorelt ligi 2 puuda, aga kuiwatatult 35 naela kaaluwad.

Tallanaha parkimise eeltööd on needsamad, millest ülemal sai räägitud, kuna punnutamist vähe teistmoodi toimetatakse. On leitud, et tallanahka kõige parem on rukki-jahu kõrdi sees punnutada. Selleks wõetakse umbes 10 naela

rukkijahu ja $1\frac{1}{2}$ ämbrit wett ühe naha kohta ja keedetakse seda kõrti umbes 6 tundi. Peale seda wõetakse pruuniks läinud kõrt tulelt ja lastakse punnutamise nõu sees kuni 18° C. järel ära jahtuda; ainult pärast seda pannakse nahad sisse. Kõrt tuleb kõik aeg soe hoida, nagu seda juba nisukliide kõrdi kohta tähendasin. Punnutamine kestab sooja rukkijahu kõrdi sees ligi 4 päewa. Pärast punnutamist pannakse tallanahk tamme- ning pajukoore segu sisse parki, kuid tema parkimiseaeg wältab kaunis kaua. Esimese pargi sees peetakse tallanahka 3—12 nädalat, teises — 4—16 ja kolmandamas 5—20 nädalat, aja pikkus oleneb peaasjalikult naha paksusest kui ka parkainete tugewusest. Kõige paremate tallanahkade parkimine wältab, otsekohest parkimise wiisi tarwitades, umbes 1 aasta. Olgu tähendatud, et ühe naha peale umbes 4—5 puuda tamme- ja paju koort ära kulub.

2. Juhtnaha parkimine.

Mullikate nahast walmistakse peaasjalikult juhtnahka. Juhtnahk on õige pehme ja iseäralise lõhnaga, mis sellest tuleb, et teda kase koorest wäljaetud tõkatiga läbi leotatakse. Kõige paremat juhtnahka walmistatakse Wenemaal, nimelt Kaasanis, Astrahanis, Muuromis jne. Pea igal pool pargitakse juhtnahka oma wiisi, kuid peajoontes on need niisamasugused, nagu ülemal juba seletud, ainult tõkatiga leotamine tuleb siia juurde, mille kohta ka siin lühikese juhatuse annan.

On nahad peale parkimist weega puhtaks pestud, puu haamerdega pekstud ja lihapoolt küljest järeljäänud kiledest puhastatud, siis wõetakse nende raswamine ette. Raswamise jaoks walmistakse ühest osast kase tõkatist ja 2 osast hülge raswast segu, millega esiteks naha kamarakord sisse määratakse. Seda tööd wõib pehme harjaga teha. Niisamati tehakse ka lihapoolse nahaküljega, kuid siin lisatakse tõkati ja raswa segule weel 1 osa (kaalu järel) seepi juurde. Seep saab enne pruukimist wähesse wee sees üles sulatud ja pärast wahule löödud. Raswamine sünnib 2—3 korda, kuna waheaegadel nahka kuiwatatakse. Kui soowitakse, et juhtnahk walgeks jääks, siis kuiwatatakse teda wäljas õhu käes, kuna toas ahju juures kuiwatud juhtnahk punaka karwa omandab. Hülge raswa asemel wõib ka loomaraswa wõtta.

Peale kuiwamist laotakse nahk puhta, sileda laua peal laiale, kamarakorruga ülespoole ja niisutatakse pealmist korda

sooja weega, nõnda et nahk igal pool hästi wastu lauda, seisab. Kui majas mingisugune paks ümargune klaas ehk poleeritud asi on, siis õõrutakse sellega nahk pealt täiesti siledaks. Peale õõrumist niisutakse juhtnaha pealmist korda weega, mille sisse õige wähe salpeetri hapet on lisatud, nõnda et wesi keelega katsudes natukene hapu on. On see sündinud, nõhitakse nahk kuiwa kaltsudega kuiwaks ja pannakse nüüd lõpulikult kuiwama.

3. Kasukanaha parkimine.

Kasukanahkadeks pruugitakse ainult lambanahku, nõnda et õigem oleks siin lambanahkade parkimisest kõnelda. Meie kodumaal on kasukanaha parkijaid palju, kuid igaühel on oma „saladused“, mida heameelega ei taheta teistele awaldada.

Siin kirjeldan kasukanaha parkimisewiisi, mis ühes Wenemaa põllutöö kooli juures asuwas töötas tarwitusel on.

Kõige pealt tehtakse punnutamise wõi hapendamise kõrdi juur walmis. Selleks wõetakse umbes 10 naela peenikest kaera jahu 25 naha jaoks ja segatakse teise nõu sees sooja weega segamini. Peale seda pannakse walmistud juur sooja kohta käärima. Käärimine on siis lõppenud, kui juurele hästi rohkesti wahtu peale on kogunud. Siis kallatakse parknõusse 4 toobritäit keewa wett, millele weel 25 naela kaera jahu ja 12 naela soola juure lisatakse ja segamini klopitakse. Et punnutamise kõrt kohe ära ei jahtuks, riputakse sellele weel 5 naela jahu peale, kuid ei segata mitte segamini. Nii jäetakse kõrt 3—4 tunniks rahulikult seisma, kuna pärast seda ta hästi segamini segatakse. On kõrt niiwõrd juba ära jah-tunud, et kätt wõib tema sees hojda, kallatakse sinna ka juur sisse ning klopitakse segamini. Nüüd lastakse kõrt umbes paar päewa käärida. Punnutamise wedelik on siis walmis, kui jahukõrdi kord peale tõuseb ja alla wesi jääb.

Sel ajal walmistatakse nahku punnutamise jaoks ette. Nagu teisigi nahku, nõndasama leotatakse ka kasukanahku puhta wee sees, kaabitakse raswakord maha ja pannakse pärast seda hapnema wõi punduma.

Nahad laotakse hoolega parknõu sisse, et nad mitte kortsu ei läheks. Punnutamine kestab umbes 1 päew, kui kõrt soe hoitakse. Siis wõetakse nahad nõust wälja ja waa-datakse järel, kas nad küllalt pundunud on, wastasel korral pannakse weel wäheks ajaks hapnema.

Wäljawõetud nahad kuiwatatakse hästi soojas kohas,

muidu lähewad nad kergesti hauduma ja muutuwad apraks ning willad lähewad lahti.

Parkimise wedelikku walmistatakse järgmiselt: wõetakse 2 puuda peeneks tõugatud tamme ehk paju koort ja keedetakse seda 8—10 ämbri weega. Siis kallatakse wedelik parknõusse ja lastakse ära jahtuda. Pärast seda walatakse sinna juurde weel 1 ämbri täis punnutamise kõrti ja lastakse niiviisi umbes 6 päewa hapneda. Kolm päewa pärast parkimise wedeliku walmistamist wõetakse nahad kuiwamisekohast, niisutatakse neid wähe sooja weega ja hakatakse nüüd pehmeks õõruma. Õõruda võib laua serwa wastu ehk muul teel, kuid seda tööd tuleb põhjalikult teha. Waheajal lastakse nahku jälle paar päewa kuiwada.

Sellejärel õerutakse neid weel kord pehmeks. On pehmendamisetöölõppenud, pannakse nahad nahapingi peale ja aetakse neil weel kord lihapoolt küljest nahakiled maha, kui neid seal peaks olema. Nõndasamuti kammitakse nüüd ka willad kord raudkammiga läbi.

Enne parki pannakse nahad weel kord külma wette, et nad hästi pehmeks liguneks. Et nahku parem oleks parknõusse panna, kallatakse sealt wedelik wälja ja laotakse nahad korralikult sisse. Nahkadel tuleb lihapoolne külg ülespoole panna, kuid nad peawad parknõus hästi sirgelt seisma. Iga nahale riputatakse õhukene kord koort peale, kuna lõpuks parkimise wedelik ettewaatlikult peale kallatakse nagu seda juba eelpool juhatasin. Tarwitatakse parkimise jaoks tamme ehk kase koort, lastakse nahad seal sees 3 päewa olla, kuna pajukoore pruukimise korral seda aega ühe päewa võrd peab pikendama. Peale seda wõetakse nahad nõust wälja, lastakse wähe nõrguda ja laotakse uuesti üheks nädalaks parki, kus juures alumised nahad peale ja pealmised alla pannakse. Ka nüüd riputatakse iga naha peale uuesti koort, milleks iseäranis tamme koor kohane on.

Peale seda wõetakse nahad pargist wälja, pestakse puhtaks ja pannakse jahedasse kohta kuiwama. Peale kuiwamist õõrutakse weel kord nahad pehmeks, mis ka wiimaseks kooreks jääb. Ühtlasi pekstakse neid puu nuiadega, kammitakse will lahtiseks jne., kuna lõputöö kriidiga walgeks tegemises seisab.

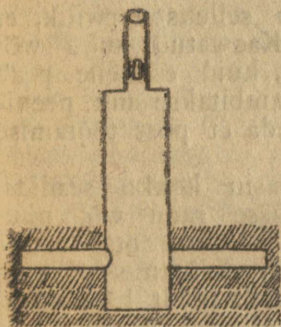
VI. Nahaparkimine peksmise ehk keerutamise teel.

Seni kirjeldasin nõndanimetatud haput nahaparkimise viisi, kuna nüüd raamatu tarwitajaid sootu isesuguse parkimiseviisiga tutvustan, mida ka peksmiseks ehk keerutamiseks kutsutakse. See on palju lihtsam, igas majapidamises kergesti läbiwiidaw. Peksmise wõi keerutamise teel pargitud nahk saapanahaks hästi ei kõlba. Saapanahad, iseäranis aga tallanahad, tulewad ikkagi happudes wedelikkudes parkida, s. o. taaniiniga läbi leotada. Mis aga hobuse tööriistade juures pruugitawasse nahasse puutub, siis kõlbab sinna wäga hästi ka peksetud nahk. Ja sellepärast soowitan ka tungiwalt, et selleks otstarbeks määratud nahk saaks pekstud, aga mitte koorte sees pargitud.

Kuidas kodus nahka peksta ehk keerutada, selle kohta annan siin tarwilise juhatus.

Nahaparkimise jaoks on õige lihtsat tööriista waja, mida iga põllumees ise walmistada wõib. Ma nimetan seda tööriista nahapeksmise masinaks.

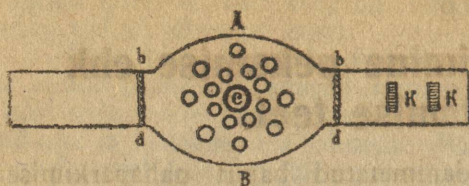
Tema ehitamiseks on kõige pealt sülla pikkust ja 6—7 tolli jämedusega tamme ehk saare posti waja, nagu seda joon. Nõl kujutab.

№ 1.

Nahapeksmise masina post.

See on masina, kui niiviisi öelda tohib, esimene jagu. Masina teine osa seisab koos ainult kahest tugewast saare, tamme ehk jalaka lauast, mis umbes 2—2¹/₂ arssinat pikad ja kõige wähemalt kumbgi 1¹/₂ werss. paksud on.

№ 2. Nahapeksmise masina laud.

Tähendatud laud peavad keskelt (A—B) kõige vähemalt 14—18 tolli laiad olema, nagu seda joonistus № 2 kujutab. Kui nii laia lauda ei peakskäepärast olema, siis võib seda ka kahest lauast kokku lüüa, nõnda

et ta terve laua tugewusele wastaks. Kõige pealt tehakse nimetatud laudadele keskkohta niisugune ümargune auk, mis just posti peenema otsa jämedusega kokku sünnib, nõnda et laud parajasti posti jämedama astme peale lamama jääks. Peale seda lastakse windlaga ehk puuriga mõlema laua suure keskmise augu ümber 8 ühekaugusel seiswat vähemat auku, mille sisse rauast pulgad pannakse. Raudpulkade asemel võib ka puupulki tarwitada, kuid need peavad sitkest puust ja ühtlasi ka jämedamad olema. Wahel tehtakse 8 augule weel teist kaheksa auku juurde, mis suurele wõlli augule lähemal seisawad, on nahka wähe ehk see õhukene, siis tarwitatakse wiimaseid auke. Ja see on kõik.

Nahapeksmise masin seatakse kõrwalisele ning tasasele kohale üles. Kõige pealt kaewatakse posti alumisest otsast läbipandawa teiba pikune kraaw maa sisse, mis umbes $\frac{3}{4}$ —1 arssin sügaw peab olema. Teiwas on selleks tarwilik, et post siis kindlamini maa sees oleks. Kaewatud auku wõi kraawi seatakse post ühes teibaga üles, kuid esimene peab täiesti püstloodis seisma. Peale seda trambitakse auk peenikeste kiwidega hästi kõwasti kinni, nõnda et post töötamise korral mitte liikuda ei annaks.

Nüüd on waja nahapeksmise masin kokku seadida. Selleks paneme ühe laudadest, mille sisse raud- wõi puupulgad kõwasti kinni on löödud, posti peenema otsa astme peale, nõnda et pulgad ülespoole jääwad. Wõtame peksmisele määratud naha ja määrime ta mõlemilt poolt hästi tõkati üle. Siis pannakse nahk pikuti niiviisi kokku, et ta pika, kitsa wöö wõi lindi sünnitaks ja kokkupandud nahawöö parajasti pulkade wahele mahuks. On nahawöö walmis, pannakse tema teine ots posti peenema osa sees olewasse auku ja lüüakse kiiluga kõwasti kinni. Nüüd keerutakse nahk umbes 1—2 korda ümber wõlli ja seatakse ka pealmine laud alumise kohta, nõnda et pulga otsad laua aukude sisse

ulataksiwad. Lauad peawad üksteisest parajal kaugusel seisma, et nahawöö serwiti nende wahele sünniks. On pealmine laud omal kohal, siis seotakse lauad mõlemist otsast nõoriga ehk peenikese kõiega teineteisega kokku. Pealmise laua teise otsa tehakse 2 kõwa raud sinkelt, millede wahele tiisli ots kinnitatakse. Tiiselt on selleks waja, et tema abil on kergem masinat ringi ajada. Ringiajamiseks wõib inimese kui ka looma tööjõudu tarwitada. On nahku palju, need suured ja paksud, siis on tingimata hobust peksmismasina ringiajamiseks tarwis. Muidugi kõlbab niisuguse töö jaoks wanem, rahulise loomuga hobune. Sellepärast olgu tiisli külge tarwituse korral ka treng kinnitud. Posti alumise osa ümber lüüakse plekist kraesarnane nõu, kuhu sisse nahapeksmise ajal ülearune tõkat mööda posti walgub.

Nüüd tõuseb küsimus, kuidas masinaga töötada ?

On naha ots wõlli auku kiiluga kinni löödud, siis rakendatakse hobune tiisli ette ja weatakse hobust niikaua ühte pidi ringi, kui nahk täiesti pulkade wahel wõlli ümber on mässitud. Peale seda keeratakse hobune ümber ja hakatakse masinat teist pidi ringi ajama. Et hobune nüüd teistpidi käib, see paneb ka naha teistpidi wõlli ümber keerama. Ja just sel ajal saab nahk wäga rohkesti pigistud, wäänatud ja muljutud, mis teda pehmeks ja sitkeks teeb. Nii nahapeksmise masinat edasi-tagasi ringi ajades sünnibki nahapeksmise töö. On nahka niiviisi umbes 1/2 tundi peksnud, wõetakse masina pealmine laud ära ja nahk tõmmatakse wõlli seest wälja, laotatakse lahti, määratakse teda jällegi tõkatiga, keeratakse wõõna kokku ja pannakse uuesti masinasse. Nii kestab töö umbes 5—10 tundi, nõnda kuidas naha paksus on. Peale tähendatud aega on nahk täiesti tõkatiga läbi imbunud, ja ta kollakas-pruuniks muutunud. Nagu tähendasin, wõetakse igakord kui nahk masinasse pannakse, pealmine laud pealt ära, mis asjata tööd sünnitab, kuid selle asemel wõib ühe pulga laudade wahelt ära wõtta, mis lahtisem, ärawõetaw peab olema, kust kaudu siis naha ots wõlli auku pannakse ja ka wälja wõetakse.

Tõkatit läheb ühe suure härja naha parkimiseks umbes 30—40 naela. Tõkati asemel wõib ka hülge- ja loomaraswa segu tarwitada, nõndasama ka oleonaftat.

Kui kellelgi on wasika ehk muid õhukesi nahku parkida, siis peab ta ettewaatlik olema, sest nahapeksmise masinas wõiwad nad kergesti rebeneda.

Nüüd mõni sõna naha ettevalmistamisest peksmise vastu. Kuiw nahk leotatakse enne karwa mahaajamist puhta wee sees pehmeks. Peale seda wõetakse nahk ja laotakse nahapingi ehk jämeda palgi peale, kus siis karwad wana wikatiga ehk noaga maha kaabitakse. Wõib ka neid karwa mahaajamise wiisisi tarwitada, millest juba eelpool rääkisin.

Mis raswakorra mahaajamisesse puutub, siis pole seda peksmise juures mitte waja teha, sest naha wäänamise ja muljumise ajal langewad ülearused kilekorrad ja raswatükid isegi maha.

Niiwiisi walmistatud nahk on hobuste riistade walmistamiseks ja ka muuks otstarbeks wäga kohane, sest et ta wastupidaw ning pehme on.

Ka keerutamise teel wõib nahka parkida. Selleks lõigatakse nahk 3—5 tolli laiusteks rihmadeks, aetakse neil karw pealt maha ja keerutakse siis 3—4 tükki plehi wiisi kokku. Muidugi tuleb neid enne kokku plehtimist tükati ja raswaga üle määrida. Plehti pununud rihmad riputatakse ühte otsa pidi lae alla konksu otsa, kuna alumise otsa külge ratas ehk mõni muu raskem asi kinnitatakse. Nüüd hakatakse ratast ehk muud otsa riputatud asja edasi-tagasi keerutama. Mõne tunni töötamise järel on nahk nõndasama hea, kui masinaga peksmise teelgi. Arusaadaw, et rihmasi tuleb töötamise ajal paar-kolm korda tükatiga üle määrida.

Lõpusõna.

Koduse nahaparkimise üle olen püüdnud lühikest juhatust anda, mida iga põllumees oma majapidamises wõib tarwitusele wõtta. Ma tean, et see töö puudulik on, et mõndagi nahaparkimise tööd wõib paremini teha, kuid lugejad palun sellega lepida, sest seniajani puudus meil tähendatud tööstusearu kohta igasugune juhatust. Arusaadaw siis, et esimene katse mitte alati kõige parem pole. Kuid asi ei wõi niiwiisi jääda. Meie peame püüdma oma nahatööstust tõsta, elustada, edendada, muidu jääme ka selleski asjas teistest rahwastest ärarippuwa-teks. Meie nahaparkijad on seniajani peaasjalikult sakslased ja wene- lased olnud. Kas pole aeg käes, et meie ise kodumaa nahkade ümber- töötamise oma kätte wõtaksime, et sellega paljudele leiba ja eluüles- pidamist muretseda. Meie maa pole suur ega rikas, kuid mis meil on, seda püüame ise ilma wõõraste abita ära kasutada.

Sellepärast pööran ma kõikide nahaparkijate poole palwega, et nad mulle kirjalikult ehk suusõnaliselt nende wigade ja puuduste peale näitaks mis käesolewas raamatukeses on tehtud, et seda järgmises trükkis parandada. Kõiki kaastöötajaid juba ette tänades, palun soowi- awaldused adresseerida raamatu kirjastaja kaudu.